

РОЗДІЛ II

Граматична й лексична семантика

УДК 811.111'373.7:141.22

Валентина Бойчук

Фразеологічні засоби на позначення песимізму в сучасній англійській мові

У статті розглянуто семантичні особливості фразеологічних одиниць на позначення песимізму в сучасній англійській мові. Актуальність дослідження визначається особливою роллю фразеологічних одиниць у створенні мовної картини світу комуніканта-песиміста. Спрямованість наукової розвідки на виявлення семасіологічних та ономасіологічних характеристик фразеологічних одиниць на позначення песимізму як складного психологічного, соціального та когнітивного феномену створює елемент новизни. У результаті аналізу фразеологічних одиниць із семантикою песимізму обґрунтовано песимістичну маркованість фразеологічних засобів, які вказують на суб'єкта-носія песимізму, його стан та зовнішні чинники, що спричиняють ситуацію, сприятливу для формування песимістичної комунікативної поведінки.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, фразеологічна картина світу, песимізм, семантичний компонент, лексичне значення.

Постановка наукової проблеми та її значення. Різноманітність форм і семантики й маргінальний статус фразеологічної системи мови, зумовлений її проміжним становищем між лексико-семантичним та синтаксичним рівнями, – своєрідний виклик для тих дослідників, чия увага спрямована на всебічне вивчення фразеології як факту мовної системи, а саме на аналіз внутрішніх механізмів поєднання компонентів фразеологічних одиниць, виявлення змін, які відбуваються у фразеологічній сполучуваності слів мови, дослідження структури та відтворюваності фразеологічних одиниць, визначення обсягу фразеології і типової класифікації фразеологізмів, установлення характеру, значення й особливостей функціонування фразеологічних одиниць у різних типах дискурсу [8, с. 3–7]. Саме це й визначає **актуальність** цього дослідження, адже номінативний характер фразеологічних одиниць, їх семантична ускладненість, морфологічна та синтаксична фіксованість і здатність до відтворення у готовому вигляді [6, с. 7], що є основою для успішного виконання комунікативної функції мови – низка передумов для виокремлення окремої групи фразеологічних одиниць на позначення песимізму для виявлення їх семасіологічних та ономасіологічних характеристик.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Оскільки основне функціональне призначення фразеологізмів – це позначення емоцій, почуттів, емоційних станів і переживань у процесі комунікації, усі сучасні наукові розвідки на теренах лінгвістики емоцій обов'язково залучають до аналізу фразеологічні засоби вербалізації психологічних та психічних феноменів. Здатність точно та влучно передавати психологічний стан мовця, указувати на його оцінне ставлення до навколишньої дійсності, експресивність та суб'єктивно-модальний компонент семантики фразеологічних одиниць зумовили потребу їх докладного аналізу в процесі дослідження таких психологічних сутностей досить високого рівня абстракції, як страх [3], емпатія [5], радість [4], осуд [7].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Фразеологічні одиниці на позначення песимізму, які є **об'єктом** нашого дослідження, формують особливий сегмент у всьому спектрі вербальних засобів експлікації песимістичної комунікативної поведінки.

Матеріалом дослідження слугували англійські фразеологічні одиниці, песимістична маркованість яких визначається експліцитною чи імпліцитною наявністю в структурі їх лексичних значень семантичних компонентів, які ідентифікують поняття «песимізм» в англійській мовній свідомості: «очікування чогось поганого» (*expecting bad things to happen, expecting the worst*), «невдача» (*not to be*

successful, will have a bad result), «невпевненість» (*a lack of confidence*), «зневірений» (*despairing*), «недовіра» (*disbelief, distrust*), «пригнічений, сумний» (*gloomy*), «пригнічено, сумно» (*gloomily*), «поганий» (*bad*), «найгірший» (*worst*), «невігідний» (*disadvantageous*), «нікчемний» (*futile*), «зло, злий» (*evil*), «біль» (*pain*), «нещастя» (*misfortune*), «несприятливий» (*adverse*), «темний» (*dark*), «негативний» (*negative*), «небажаний» (*undesirable*), «зіпсований» (*corrupt*), «нестача» (*lack*), «безнадійний» (*desponding*), «безнадійність, безнадія» (*lack of hope*) та ін. [1, с. 256].

Основа для проведення дослідження – вибірка із чотирьох фразеологічних словників сучасної англійської мови (Cambridge International Dictionary of Idioms, Collins Cobuild Dictionary of Idioms, Dictionary of Idioms and Their Origins, Oxford Dictionary of Idioms [9–12]). Цікавим, на нашу думку, є той факт, що деякі із зазначених вище словників, а саме Cambridge International Dictionary of Idioms та Oxford Dictionary of Idioms, які укладені з урахуванням ономаціологічного чинника семантики слова, відображають концептуальний підхід до систематизації лексикографічного матеріалу. Інші ж розміщують словникові статті в алфавітному порядку, акцентуючи увагу на семасіологічних характеристиках фразеологічних одиниць.

Як засвідчує ілюстративний матеріал, песимізм як гетерогенний феномен широко представлений в англійській фразеологічній картині світу за допомогою ідіоматичних засобів, які вказують на: 1) суб'єкта-носія песимізму та його основні характеристики; 2) стан суб'єкта-носія песимізму, що відповідає цілому спектру негативних емоційних реакцій, когнітивних та психічних станів, які супроводжують прояви песимістичної комунікативної поведінки; 3) зовнішній чинник, що спричиняє ситуацію, сприятливу для формування песимістичної комунікативної поведінки; 4) ситуацію, що проковує песимістичну поведінку комуніканта.

Інформацію про суб'єкта-носія песимізму та його основні характеристики вербалізують такі фразеологічні одиниці, як: *a misery guts (inf) – someone who complains all the time and is never happy*; *a prophet of doom – someone who always expects bad things to happen*; *a merchant of gloom (informal) – someone who is always saying that bad things are going to happen*. У процесі семантичного аналізу наведених вище фразеологічних одиниць устанавлюємо, що семантичні компоненти, виокремлені в структурі їх лексичних значень «*complains all the time*», «*never happy*», «*expects bad things to happen*», «*bad things are going to happen*», указують на такі характерні риси суб'єктів-носіїв песимізму, як постійні скарги, неможливість відчуття почуття щастя, очікування негативного розвитку подій, що, у свою чергу, засвідчує вербальну експлікацію диспозиційного песимізму як стабільного особистісного конструкту, що детермінується рисами характеру або темпераменту.

Стан суб'єкта-носія песимізму, проектуючися на фразеологічну систему англійської мови, знаходить своє вербалізоване втілення у фразеологічних одиницях, які позначають сум, неможливість бути щасливим, стурбованість, розчарування, негативні очікування, горе, страждання.

Фразеологічні одиниці на позначення суму актуалізують стан суб'єкта-носія песимізму за допомогою відповідних семантичних компонентів, присутніх у структурах їх лексичних значень. Це насамперед семи «*sad*» та «*sadness*».

Наприклад:

be in the doldrums – to feel sad and the lack of energy to do anything;

to plumb the depth – to experience extreme sadness;

sick at heart – very sad.

Семантичний компонент «*unhappy*» – маркер песимізму в лексичних значеннях фразеологічних одиниць, які вказують на неможливість бути щасливим:

be down in the dumps (inf) – to be unhappy;

be out of sorts – to feel slightly ill or slightly unhappy;

a dog's life – an unhappy existence full of problems or unfair treatment;

down in the mouth (of a person or their expression) (inf) – unhappy or dejected;

down in the dumps (of a person) (inf) – depressed or unhappy.

У структурі лексичних значень фразеологічних одиниць, що експлікують стан стурбованості, наявні семантичні компоненти, які однозначно вказують на нестабільність емоційного стану суб'єкта-носія песимізму. Це семи «*anxiety*», «*anxious*», «*nervous*» та «*worried*».

Наприклад:

hot and bothered – in a state of anxiety or physical discomfort, especially as a result of being pressured;

have butterflies in your stomach (inf) – have a queasy feeling because you are nervous;

live on your nerves (or your nerve ends) – be extremely anxious or tense;

sweat blood (inf) – be extremely anxious;

sb's heart sinks – they start to feel sad and worried.

Стан розчарування суб'єкта-носія песимізму отримує мовну актуалізацію за допомогою семантичних компонентів «*disappointed*», «*disappointment*», що можливо простежити на прикладі таких фразеологічних одиниць:

*be as sick as a parrot – to be very **disappointed**;*

*dust and ashes – used to convey a feeling of great **disappointment** or disillusion about something;*

*a kick in the teeth – a grave setback or **disappointment**, especially one seen as a betrayal.*

Семантичні компоненти «*something bad to happen*», «*difficulty which you expect to happen in the future*» у структурі лексичних значень фразеологічних одиниць указують на актуалізацію негативних очікувань суб'єкта-носія песимізму.

Наприклад:

*a cloud in the horizon – a problem or **difficulty** which you expect to happen in the future;*

*wait for the other shoe to drop – to wait for **something bad to happen**;*

*a sinking feeling – a feeling that **something bad is going to happen**.*

У структурі лексичних значень фразеологічних одиниць на позначення горя виокремлено семантичні компоненти, які вказують на переживання цього стану суб'єктом-носієм песимізму. Це семи «*grieve*» та «*sorrow*».

Наприклад:

*wear the green willow – **grieve** for the loss of a loved one;*

*vale of tears (literary) – the world regarded as a scene of trouble or **sorrow**.*

Щодо фразеологічних одиниць із семантикою страждання, базовим семантичним компонентом, який лежить в основі процесу вербалізації цього стану суб'єкта-носія песимізму, є сема «*distress*».

Наприклад:

*under the harrow – in **distress**;*

*on the rack – suffering intense **distress** or strain;*

*meet trouble halfway – **distress** yourself unnecessarily about what may happen.*

Зважаючи на феномени соціального, індивідуального та фізіологічного порядку, які є основними чинниками, що спричиняють формування песимістичного світосприйняття та виникнення песимістичного настрою [2, с. 10–12], не можна обійти увагою групу ідіоматичних засобів, які вказують на зовнішній чинник, що провокує ситуацію, сприятливу для формування песимістичної комунікативної поведінки. У межах фразеологічної картини світу зовнішній чинник позначають такими номінаціями: *a ghost at the feast – someone or something that brings gloom or sadness to an otherwise pleasant or celebratory occasion*; *wormwood and gall – a source of bitter mortification and grief*; *a spanner in the works – an event, person, or thing that prevents the smooth or successful implementation of a plan*; *a slippery slope – an idea or course of action which will lead inevitably to something unacceptable, wrong, or disastrous*; *a thorn in someone's side (or flesh) – a source of continual annoyance or trouble* та ін.

Сама ж ситуація, сприятлива для зародження та подальшого розвитку песимістичної поведінки комуніканта, вербалізується фразеологічними номінаціями, які разом із загальними характеристиками ситуації як такої підкреслюють основні риси суб'єкта-носія песимізму й певні особливості його емоційного та психологічного стану.

Наприклад:

*the nightmare/worst-case scenario – the worst **thing** that could possibly happen;*

*a no-win situation – a difficult **situation** in which whatever happens the result will be bad for the people involved;*

*the slings and arrows (of outrageous fortune) (literary) – unpleasant **things** that happen to you that you cannot prevent;*

*Sod's law/Murphy's law (humorous) – the **way** in which plans fail and bad things happen where there is any possibility of them doing so;*

*a sword of Damocles hangs over sb/sb's head (literary) – if a sword of Damocles hangs over someone, they are in a **situation** where something bad is likely to happen to them very soon);*

a chapter of accidents – a series of unfortunate events;

be caught in a cleft stick – be in a difficult situation, when any action you take will have adverse consequences;

be up the creek without a paddle (inf) – be in severe difficulty, usually with no means of extricating yourself from it;

have your cross to bear – suffer the troubles that life brings.

Із наведених прикладів випливає, що родові семантичні компоненти, які вказують на розгортання досліджуваної ситуації, у структурі лексичних значень цих фразеологічних одиниць вербалізуються номінаціями «*thing*», «*situation*», «*way*», «*event*», «*difficulty*» та ін. Видові ж семи «*could possibly happen*», «*the result will be bad*», «*bad things happen*», «*something bad is likely to happen*», «*will have adverse consequences*», «*unfortunate*», «*difficult*», «*severe*» та інші відображають такі ознаки стану суб'єкта-носія песимізму, як сум, неможливість бути щасливим, стурбованість, розчарування, негативні очікування, горе, страждання та ін.

Отже, фразеологічні одиниці на позначення стану суб'єкта-носія песимізму та ситуації, що провокує песимістичну поведінку комуніканта, відіграють важливу роль у номінативних процесах, пов'язаних із комунікативною поведінкою, що визначається песимістичним атрибутивним стилем і ситуативним песимізмом як продуктами унікального індивідуального досвіду, результатом якого є адаптивні в конкретних ситуаціях дії.

Перспективи подальшого дослідження. Зважаючи на результати цього дослідження, перспективним вважаємо виявлення й опис паремій на позначення та вираження песимізму.

Висновки. Проведений аналіз фразеологічних засобів на позначення песимізму в сучасній англійській мові засвідчує, що психологічні та соціально психологічні типи песимізму, проектуючись на фразеологічну картину світу, знаходять своє вербальне втілення у відповідних фразеологічних одиницях. Для диспозиційного песимізму – це фразеологічні одиниці на позначення суб'єкта-носія песимізму та його основних характеристик, для ситуативного песимізму та песимізму як атрибутивного стилю – це фразеологізми, які вказують на ситуацію, що провокує песимістичну поведінку комуніканта та стан суб'єкта-носія песимізму, емоційні реакції, когнітивні та психічні стани, що супроводжують прояви песимістичної комунікативної поведінки.

Джерела та література

1. Бойчук В. М. Соціально-когнітивні засади лінгвістичного дослідження песиміста як комунікативної особистості / В. М. Бойчук // Наук. зап. ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського. Сер. : Філологія (мовознавство) : зб. наук. пр. – Вінниця : ТОВ «Фірма «Планер»», 2013. – Вип. 18. – С. 254–258.
2. Бойчук В. М. Песиміст як особистість: психологічні засади лінгвістичного дослідження / В. М. Бойчук // Наук. вісн. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Сер. : Філологічні науки. Мовознавство. – 2013. – № 18. – С. 8–12.
3. Борисов О. О. Мовні засоби вираження емоційного концепту страх: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі сучасної англійської художньої прози) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Борисов Олександрович. – Житомир, 2005. – 252 с.
4. Киселюк Н. П. Вербальні та невербальні засоби актуалізації емоційного стану радості в художньому дискурсі (на матеріалі англійської прози ХХ–ХХІ століть) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Киселюк Наталія Павлівна. – Луцьк, 2008. – 240 с.
5. Козяревич Л. В. Вербальні й невербальні засоби емпатизації діалогічного дискурсу (на матеріалі англійської прози ХХ ст.) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Козяревич Ліана Василівна. – К., 2006. – 191 с.
6. Кунин А. В. Англо-русский фразеологический словарь / А. В. Кунин. – М. : Рус. яз., 1984. – 944 с.
7. Черняк О. П. Структурно-семантичні та комунікативно-прагматичні особливості висловлень осуду (на матеріалі англійського художнього дискурсу) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Черняк Оксана Павлівна. – Луцьк, 2005. – 252 с.
8. Шевелюк В. А. Контрастивна семантика фразеологічних одиниць із соматичним компонентом : лінгвокультурологічний підхід (на матеріалі іспанської та української мов) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / В. А. Шевелюк. – К., 2009. – 22 с.
9. Cambridge International Dictionary of Idioms. – Cambridge : Cambridge University Press, 1998. – 587 p.

10. Collins Cobuild Dictionary of Idioms / ed. by J. Sinclair. – Glasgow : HarperCollins Publishers, 1997. – 493 p.
11. Dictionary of Idioms and Their Origins / ed. by L. Flavell, R. Flavell. – London : Kyle Cathie Limited, 1992. – 216 p.
12. Oxford Dictionary of Idioms / ed. by J. Siefring. – Oxford : Oxford University Press, 2004. – 340 p.

Бойчук Валентина. Фразеологические средства обозначения пессимизма в современном английском языке. В статье рассмотрены семантические особенности фразеологических единиц, обозначающих пессимизм в современном английском языке. Актуальность исследования определяется особой ролью фразеологических единиц в создании языковой картины мира коммуниканта-пессимиста. Направленность исследования на выявление семасиологических и ономасиологических характеристик фразеологических единиц, обозначающих пессимизм как сложное психологическое, социальное и когнитивное явление, создает элемент новизны. В результате анализа фразеологических единиц с семантикой пессимизма было обосновано пессимистическую маркированность фразеологических средств, указывающих на субъект-носитель пессимизма и его основные характеристики; состояние субъекта-носителя пессимизма, которое определяется целым спектром негативных эмоциональных реакций, когнитивных и психических состояний, которые сопровождают проявления пессимистического коммуникативного поведения; внешний фактор, который создает ситуацию, благоприятную для формирования пессимистического коммуникативного поведения; ситуации, которые провоцируют пессимистическое поведение коммуниканта. Доказана взаимосвязь между семантическим статусом фразеологических единиц и социально-психологическим типом пессимизма, который определяет особенности пессимистического коммуникативного поведения.

Ключевые слова: фразеологическая единица, фразеологическая картина мира, пессимизм, семантический компонент, лексическое значение.

Boichuk Valentyna. Phraseological Means Denoting Pessimism in Modern English. The article highlights the semantic features of phraseological units, which indicate pessimism in Modern English. The timeliness of the topic is determined by the special role of phraseological units in creating the language picture of the world of a pessimistic communicant. The focus of the research on identifying semasiological and onomasiological characteristics of phraseological units, denoting pessimism as a complex psychological, social and cognitive phenomenon, creates the novelty of the work. The analysis of phraseological units with the pessimistic semantics resulted in justification of pessimistic markedness of the phraseological means pointing to an object-carrier of pessimism and its main characteristics; the state of the subject-carrier of pessimism which is determined by a range of negative emotional reactions, cognitive and mental states that accompany manifestations of pessimistic communicative behavior; external factor, which creates a situation favorable for the formation of a pessimistic communicative behavior; situations that provoke pessimistic behavior of a communicant. Interrelation between the semantic status of phraseological units and socio-psychological type of pessimism that defines the features of pessimistic communicative behavior is proved.

Key words: phraseological unit, phraseological picture of the world, pessimism, semantic component, lexical meaning.

Стаття надійшла до редколегії
03.04.2014 р.

УДК 811.111'367.622:796

**Ольга Василенко,
Тетяна Лісінська**

Субстантивне вираження спортивних реалій у сучасній англійській мові

У статті досліджено проблему лінгвістичного вираження спортивних реалій. Спортивна термінологія перебуває в центрі уваги філософських, психологічних, соціологічних та лінгвістичних дискусій. Дослідження ґрунтується на тезаурусі Роже й представлено п'ятьма лексико-семантичними групами іменників. У роботі проаналізовано частоти іменників на позначення спортивних реалій, визначено високочастотні іменники та лексико-семантичні групи.

Ключові слова: спорт, лексико-семантична група, абсолютна частота, відносна частота, ядро.

© Василенко О., Лісінська Т., 2014